

door: Laurens Ham

Geld blijft tijd

Over de rol van schrijvers in het literatuurbeleid

‘Geld is tijd’, schreef J.C. Bloem ooit: zodra schrijvers wat geld hebben, hebben ze even financiële ruimte om met literair werk aan de slag te gaan. Tientallen Nederlandse schrijvers gebruikten deze uitspraak als motto toen ze in de winter van 1962-1963 tegen hun beroerde sociaal-economische positie protesteerden. Ze weigerden literaire prijzen en dreigden de aanstaande Boekenweek te boycotten als de Nederlandse regering auteurs geen fatsoenlijker inkomenspositie zou geven. Want waar theaters, musea en andere kunstinstellingen op een groeiende staatssteun konden rekenen, was er voor individuele auteurs praktisch geen overheidsgeld beschikbaar.

Deze actie landde als een bom in de literaire wereld. Terwijl staatssecretaris voor Kunsten Ynso Scholten aanvankelijk zijn poot stijf hield, barstte de discussie in de media los. Velen steunden de strijd, maar de goedverkopende Godfried Bomans was bijvoorbeeld fel tegenstander. Wie minder lezers had, moest volgens hem niet door overheidssubsidie overeind worden gehouden.

Na enkele maanden besloot de staatssecretaris toch het gesprek aan te gaan met het actiecomité dat het protest was begonnen. De Boekenweek was gered en er werd toegewerkt naar een

structurele oplossing voor het aangekaarte probleem. In 1965 werd zo het Fonds voor de Letteren opgericht (sinds 2010: Nederlands Letterenfonds). Voortaan konden auteurs verschillende typen financiële ondersteuning krijgen, zodat het gemakkelijker werd (deels) van schrijfwerk te leven.

DEMONSTREREN EN LOBBYEN

Het lijkt uitzonderlijk: schrijvers die opkomen voor hun rechten en daarmee directe invloed uitoefenen op de politiek. We geloven immers graag dat schrijvers autonome *Einzelgängers* zijn die weinig op hebben met geldzaken en met hun sociaal-maatschappelijke belangen. Met mijn meerjarige onderzoeksproject *The Author as Policy Officer*, ondersteund door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), wil ik die mythe doorprikken. Ik wil laten zien hoe vaak schrijvers sinds de jaren zestig geprotesteerd en gelobbyd hebben voor hun zaak, soms met aanzienlijk succes.

De Auteursbond (tot 2017: Vereniging van Letterkundigen) en het Letterenfonds hebben er namelijk mede voor gezorgd dat de rechtspositie en financiële situatie van auteurs in een halve eeuw sterk zijn verbeterd. Er bestaan tegenwoordig standaard-

contracten, er worden vergoedingen voor bibliotheekuitleningen uitbetaald, vertalers ontvangen minimumtarieven per vertaald woord, en het Letterenfonds ondersteunt individuele auteurs en literaire organisaties. Voor al deze zaken hebben schrijvers zich moeten inzetten, door te onderhandelen, actie te voeren of brieven te schrijven. Vooral tussen pakweg 1962 en 1982 werd er veel gedemonstreerd én effectief onderhandeld. Dat lobbyen ging deels via schrijvers als Sybren Polet, Jacq Vogelaar en Hella S. Haasse, die als commissieleden een belangrijke stempel drukten op het Letterenfondsbeleid.

Vermoedelijk hebben schrijvers vanaf de jaren tachtig minder grip gekregen op het subsidiebeleid en hun auteursrechten. Een van mijn onderzoekshypotheses voor de komende jaren is dat het Letterenfonds sinds de jaren tachtig minder een fonds van schrijvers voor schrijvers is geworden. Met de literaire schaalvergroting is het Fonds geprofessionaliseerd, en hoewel schrijvers nog steeds belangrijke adviserende functies vervullen, lijkt hun rol in dat professionelere Fonds kleiner te zijn geworden.

Een andere factor die van invloed is op de sociaal-economische positie van schrijvers is het veranderende politieke klimaat. Kabinet Rutte-I begon vanaf 2010 het cultuursubsidiebeleid af te bouwen, wat ook de literaire sector geraakt heeft. Zo hebben literaire tijdschriften het op dit moment moeilijk. Het bezuinigingsbeleid leidde tot de grootschalige protestacties Schreeuw om Cultuur en Mars der Beschaving, die door de literaire wereld gesteund maar ook bekritiseerd werden. Veel leverden de acties helaas niet op: publieke ondersteuning van literatuur heeft maar weinig draagvlak in een tijd waarin populisme en (neo)liberale efficiëntie de politieke discussie bepalen.

PROTEST IN DE EENENTWINTIGSTE EEUW

Dat veranderende politieke klimaat leidt tot nieuwe discussies over efficiënte vormen van protest. Interessant is bijvoorbeeld de ‘literaire suicide-note’ die Young Adult-auteur Floortje Zwigman op 1 december 2014 via Facebook verspreide. Daarmee reageerde ze op het acute stopzetten van *De Leeswelp*, een Vlaams jeugdliteratuurtijdschrift, vanwege een bezuinigingsronde bij een ondersteunende organisatie. Zwigman zag het als een symbool voor de achteloosheid waarmee met de jeugdliteratuur wordt omgegaan: ‘De teloorgang aan aandacht voor het kinder- en jeugdboek is hartverscheurend.’ Door bezuinigingsrondes en neoliberale hervormingen zouden scholen minder aandacht aan literatuur besteden, bibliotheken minder boeken inkopen en uitgeverijen steeds meer op safe spelen. Het gevolg: een verschralend jeugdboekenlandschap, waarin het voor een hooggeprezen auteur als Zwigman ook niet meer zo

aantrekkelijk is. ‘Ik sta nu op dit punt: stoppen of doorgaan. En stoppen lijkt opeens een reële optie’, schreef Zwigman.

Haar bericht leidde tot emotionele reacties van sympathisanten, maar ook tot felle kritiek. Charlotte Mutsaers bood stevig weerwoord (‘wie heeft toch ooit bedacht dat je moet kunnen leven van kunst?’), net als Ingmar Heytze. Hij erkende in *Trouw* dat zeker niet alles goed ging in de literaire wereld, maar dat Zwigmans ‘gruwelijke passiviteit’ allesbehalve productief was. Schrijvers moesten knokken voor hun geld.

Het interessante van Zwigmans bericht was dat ze precies dat deed: knokken, met gebruikmaking van de overdrijving die hoort bij een protest. In *NRC Handelsblad* onthulde ze dat haar actie een verwijzing was geweest naar de film *Meet John Doe* (1941), waarin iemand zelfmoord dreigt te moeten plegen om aan de sensatielust van de media tegemoet te komen. Zo werkt de medialogica van vandaag ook, lijkt Zwigman te willen zeggen: om gehoord te worden, moet je met spectaculaire dreigementen aankomen. Uiteindelijk werkte die kamikazetactiek: het kwam daadwerkelijk tot een debat over de sociaal-economische positie van (jeugd)auteurs en de literaire infrastructuur.

Zwigmans stuk in *NRC* was feitelijk een lang sociaal-democratisch pleidooi voor publieke steun aan de literatuur en aan schrijvers. Daarmee bouwde ze direct voort op de eisen van de actievoerders van het eerste Schrijversprotest. Misschien was het geen toeval dat ze in *NRC* de slagzin uit de jaren zestig herhaalde: ‘En ja, geld, geld, geld, moet het altijd om ge-held gaan? Ja, want geld is tijd, hoewel al jaren het omgekeerde wordt beweerd.’

Waarom leidden Zwigmans actie en de grootschalige kunstenaarsacties van 2010-2011 nu tot zoveel verzet in de literaire wereld? De steun voor met name het tweede Schrijversprotest (1970) was nog massaal. Het lijkt erop dat het kunstenaarsprotest het tij tegen heeft: sociaal-economische problemen worden minder snel als collectieve kwesties gezien, eerder als verantwoordelijkheden voor het individu. De komende jaren wil ik meer inzicht proberen te krijgen in zulke politiek-maatschappelijke veranderingen: ik denk dat ze een veel grotere invloed op de literatuur hebben dan we meestal aannemen. ●

Laurens Ham is universitair docent Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Utrecht. Hij werkt sinds februari 2018 aan een vierjarig NWO-Veni-project over de rol van schrijvers in het literatuurbeleid. Daarnaast schrijft hij een publiekstudie over Nederlands-talige protestliedjes sinds de jaren zestig.